

e-mentor

DWUMIĘSIĘCZNIK SZKOŁY GŁÓWNEJ HANDLOWEJ W WARSZAWIE
WSPÓŁWYDAWCA: FUNDACJA PROMOCJI I AKREDYTACJI KIERUNKÓW EKONOMICZNYCH

2016, nr 4 (66)

K. Mikołajewska-Zajac, Olga Rodak, *Platformy spółdzielcze jako próba rewizji korporacyjnego modelu gospodarki współdzielonej*, „e-mentor” 2016, nr 4(66), s. 67–73, <http://dx.doi.org/10.15219/em66.1265>.

Platformy spółdzielcze jako próba rewizji korporacyjnego modelu gospodarki współdzielonej¹

Karolina
Mikołajewska-Zajac

Olga
Rodak

Gospodarka współdzielona (*sharing economy*) miała być zjawiskiem, które doprowadzi do reformy systemu społeczno-ekonomicznego. Tymczasem spieniężanie pracy społeczności współpracujących na rzecz budowy portali takich jak Uber czy Airbnb spowodowało raczej wykształcenie się modelu kapitalizmu, w którym rolę firmy jest pozycjonowanie się jako pośrednika transakcji pomiędzy dostawcami i odbiorcami usług. Niepożądane skutki „kapitalizmu platform” to między innymi nadmierna koncentracja własności oraz rozluźnienie stosunku pracy. Celem niniejszego artykułu jest analiza zjawiska spółdzielczości platformowej, czyli ruchu, który stawia sobie za cel rewizję obecnego kierunku rozwoju gospodarki współdzielonej poprzez proponowanie alternatywnej formy własności platform i zarządzania nimi. Napięcie pomiędzy korporacyjnym i spółdzielczym modelem gospodarki współdzielonej, które autorki interpretują jako przejaw „podwójnego ruchu” w terminologii Karla Polanyiego, eksponuje wyzwania związane z definiowaniem szeregu zagadnień kluczowych dla nauk ekonomicznych, takich jak granice pracy, modele dystrybucji zysków i zarządzania czy innowacje.

Platformy korporacyjne i spółdzielcze jako dwa warianty gospodarki współdzielonej

Jednym z przejawów otwartej współpracy użytkowników internetu² jest gwałtownie rozpowszechniający się fenomen tzw. gospodarki współdzielonej (*sharing*

economy, *collaborative economy*). W jego zakres wchodzi zarówno obrót używanymi przedmiotami, jak i maksymalizacja wykorzystania zasobów (np. przestrzeni mieszkalnej czy samochodów), barterowa wymiana usług oraz dzielenie się „środkami produkcji”, takimi jak narzędzia czy pomieszczenia. Amerykańska ekonomistka i socjolożka Juliet Schor zwraca uwagę na trudności w definiowaniu terminu *sharing economy*. Po pierwsze, zjawiska te znane są również w świecie sprzed internetu, jednak to właśnie nowa technologia znacząco zwiększyła dostęp do dóbr i usług znajdujących się w rękach licznych użytkowników. Po drugie, z nurtem gospodarki współdzielonej identyfikują się zarówno inicjatywy non-profit, jak i for-profit; spektrum modeli biznesowych jest duże. W efekcie pod parasolem *sharing economy* ulokowały się zarówno biblioteki czy niekomercyjne społeczności internetowe, w ramach których następuje wymiana umiejętności i używanych przedmiotów, jak i globalne giganty czerpiące zyski z pośrednictwa pomiędzy dostawcami usług i klientami, takie jak Uber czy Airbnb³.

Wraz ze wzrostem popularności internetu nasilało się napięcie pomiędzy wizją sieci jako dobra wspólnego oraz poszukiwaniem sposobów czerpania zysku z pracy internetowej „tłumu”⁴. Jednym z przejawów tej drugiej tendencji jest monetyzowanie społeczności otwartej współpracy. Nowe modele biznesowe przewidują czerpanie zysków z dostarczania technologii,

¹ Publikacja powstała w ramach następujących projektów badawczych: udział Karoliny Mikołajewskiej-Zajac w projekcie sfinansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji DEC-2013/09/N/HS4/03790, udział Olgi Rodak w projekcie sfinansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/E/HS4/01498. Serdecznie dziękujemy dr Agacie Dembek za komentarze do wcześniejszej wersji tekstu.

² Por. A. Forte, C. Lampe, *Defining, Understanding and Supporting Open Collaboration: Lessons from the Literature*, „American Behavioral Scientist” 2013, Vol. 57, No. 5, s. 535–547; <http://dx.doi.org/10.1177/0002764212469362>; M. Kobus, D. Jemielniak, *Ekonomia daru i społeczności otwartej współpracy – nowe kierunki badań społecznych*, „e-mentor” 2014, nr 4(56), s. 4–9, <http://dx.doi.org/10.15219/em56.1116>; D. Jemielniak, *Życie wirtualnych dzikich. Netnografia Wikipedii, największego projektu współtworzonego przez ludzi*, Poltext, Warszawa 2013.

³ J. Schor, *Debating the Sharing Economy*, A Great Transition Initiative Essay 2014, <http://www.greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy>. Por. także: C. Martin, *The sharing economy: A pathway to sustainability or a nightmarish form of neoliberal capitalism?*, „Ecological Economics” 2016, Vol. 121, s. 149–159, <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.11.027>.

⁴ C. Fuchs, M. Sandoval, *Introduction: Critique, Social Media and the Information Society in the Age of Capitalist Crisis*, [w:] C. Fuchs, M. Sandoval (eds.), *Critique, Social Media and the Information Society*, Routledge, New York–Abingdon 2014. Por. także: S. Vegh, *Profit Over Principles: The Commercialization of the Democratic Potentials of the Internet*, [w:] K. Sarikakis, D. Thussu (eds.), *Ideologies of the Internet*, Hampton Press, Cresskill 2006.

czyli internetowych platform pośrednictwa między indywidualnymi użytkownikami, oraz pozycjonowanie się jako pośrednik transakcji, co wiąże się z pobieraniem prowizji. Prowadzi to do powstania specyficznego modelu gospodarki internetowej, którego istotą jest przemiana sposobu produkcji oraz dostarczania usług w kierunku bardziej bezpośrednich interakcji pomiędzy stronami transakcji, z pominięciem licznych pośredników⁵. W tym typie gospodarki największe zyski czerpią dostawcy platform, którzy, ze względu na nienadążanie regulacji za nowymi modelami biznesowymi, pozbywają się większości obciążeń charakterystycznych dla prowadzenia konwencjonalnej firmy, takich jak przestrzeganie prawa pracy oraz zapewnienie bezpieczeństwa transakcji⁶.

Zdominowanie sektora gospodarki współdzielonej przez inicjatywy będące własnością kilku korporacji bywa interpretowane jako patologia ruchu *sharing economy*⁷. Niweluje ono bowiem potencjał innowacji społecznej wynikający z kolaboratywnej konsumpcji na rzecz maksymalizacji zysku z darmowej pracy internetowego tłumu, czego produktem ubocznym jest rozluźnienie instytucji społecznych gwarantujących m.in. stabilność i bezpieczeństwo zatrudnienia.

Dostępne definicje gospodarki współdzielonej pochodzą z raczkującego prawodawstwa, próbującego nadążyć za dynamicznym rozwojem gigantów „kapitalizmu platformowego” (*platform capitalism*)⁸. Definicje te koncentrują się na opisie zasady działania wspomnianych platform, ale pomijają m.in. kwestię własności czy pracy. Jak podaje raport Business Innovation Observatory⁹, Komisja Europejska uznała, że podstawowym wyznacznikiem platform współdzielenia jest model biznesowy oparty raczej na zapewnianiu dostępu do produktów i usług niż na umożliwianiu ich nabycia (*accessibility-based business models*). Poszczególne państwa zaczęły regulować kapitalizm platformowy na swoim terytorium. W 2016 roku we Włoszech przyjęto ustawę, według której *sharing economy to system gospodarczy, który wytwarzany jest przez*

*optymalizację i dzieloną alokację przestrzeni, czasu, dóbr i usług za pośrednictwem platform internetowych*¹⁰.

Według E. Morozova, krytycznego badacza gospodarki w erze cyfrowej, wzrost kapitalizmu platform może być interpretowany jako rozprzestrzenianie się nowych rynków, na których towary już kupione i zdjęte z rynku (mieszkania, samochody, narzędzia itd.) zostają ponownie wpuszczone w jego obieg jako dobra do wynajęcia¹¹. W niniejszym artykule zwrócono uwagę na trend spółdzielczości platformowej (*platform cooperativism*). Poprzez akcentowanie kwestii nadmiernej koncentracji własności platform oraz upominanie się o prawa pracowników cyfrowych biznesów zwolennicy tego ruchu punktuja wady gigantów takich jak Uber i Airbnb oraz proponują alternatywną ścieżkę rozwoju gospodarki współdzielonej.

Rozpowszechnienie kapitalizmu platform wpisuje się w koncepcję urynkowienia: może być ujmowane jako utowarowienie gospodarki współdzielonej. Ruch spółdzielczości platformowej autorki rozumieją natomiast jako przejaw samoobrony społeczeństwa w terminologii Karla Polanyiego¹² – oddolną odpowiedź na rozpowszechnienie platform korporacyjnych. Polanyi w *Wielkiej transformacji* skoncentrował analizę historyczną rozwoju kapitalizmu wokół idei „podwójnego ruchu”. Pokazywał, jak rozprzestrzenianiu się wolnego rynku – jako zasady, która miała być wyłącznym prawem organizującym życie społeczne – sprzeciwiały się siły społeczne zorientowane na ochronę grup najbardziej narażonych na ujemne skutki urynkowienia. Zdaniem autorki koncepcja „podwójnego ruchu” może także opisywać dynamikę kapitalizmu platform, który być może stanowi nowy etap rozwoju gospodarki kapitalistycznej.

Konieczne jest jednak umieszczenie koncepcji „podwójnego ruchu” w szerszym kontekście. Michael Burawoy¹³ zwrócił uwagę, że Polanyi, pisząc swoją kluczową pracę w latach 40. XX wieku, nie przewidział, że „podwójny ruch” będzie procesem cyklicznym. Burawoy rozszerzył więc koncepcję

⁵ S. Lobo, *S.P.O.N. – Die Mensch-Maschine. Auf dem Weg in die Dumpinghölle*, „Der Spiegel”, 03.09.2014, <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/sascha-lobo-sharing-economy-wie-bei-uber-ist-plattform-kapitalismus-a-989584.html>, [31.07.2016]; M. Kenney, J. Zysman, *The Rise of the Platform Economy*, „Issues in Science and Technology” 2016, Vol. 32, No. 3, <http://issues.org/32-3/the-rise-of-the-platform-economy/>, [28.10.2016].

⁶ T. Scholz, *Platform Cooperativism: Challenging the Corporate Sharing Economy*, Rosa Luxemburg Stiftung, New York 2016; T. Scholz, N. Schneider (ed.), *Ours To Hack and to Own. The Rise of Platform Cooperativism, a New Vision for the Future of Work and a Fairer Internet*, OR Books, New York–London 2016.

⁷ Por. np. T. Slee, *What's Yours Is Mine*, OR Books, New York–London 2015; P. Wedde, I. Wedde, *Schöne neue „share economy”?*, Friedrich Ebert Stiftung, 2015, <http://library.fes.de/pdf-files/managerkreis/11265.pdf>, [31.07.2016].

⁸ E. Morozov, *Szwindel Ubera, kant Facebooka*, „Gazeta Wyborcza”, 13.06.2015, http://wyborcza.pl/magazyn/1,145323,18111508,Szwindel_Ubera__kant_Facebooka.html, [29.07.2016].

⁹ K. Derojeda, et al., *The Sharing Economy. Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets*, Business Innovation Observatory, European Commission, European Union, 2013.

¹⁰ E. Rosati, *Italy to adopt first „Sharing Economy Act in Europe – but does it share EU law principles?*, http://ipkitten.blogspot.de/2016/03/italy-to-adopt-first-sharing-economy_11.html, [31.07.2016].

¹¹ E. Morozov, *Don't believe the hype, the 'sharing economy' masks a failing economy*, „The Guardian”, 27.09.2014, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/sep/28/sharing-economy-internet-hype-benefits-overstated-evgeny-morozov>, [28.10.2016].

¹² K. Polanyi, *Wielka transformacja*, PWN, Warszawa 2010 (1944), s. 155–160 i nast.

¹³ M. Burawoy, *Facing an unequal world*, „Current Sociology” 2015, Vol. 63, No. 1, s. 5–34, <http://dx.doi.org/10.1177/0011392114564091>.

Polanyiego i mówił o trzech falach urynkowania: pierwszej – związanej z rewolucją przemysłową XIX wieku, drugiej – w której szczyt urynkowania przypadł na lata 30. XX wieku, oraz trzeciej – która rozpoczęła się od kryzysu naftowego lat 70. i trwa do dziś. Socjolog stwierdził, że kryzys finansowy dawał nadzieję na rekonfigurację globalnego kapitalizmu pod wpływem społecznego sprzeciwu wobec rynku, jednak szansa ta nie została spełniona. Według niego ruch społecznego sprzeciwu wobec zglobalizowanego rynku również musi mieć globalny charakter. Choć w przypadku ruchu na rzecz spółdzielczej organizacji platform jest za wcześnie, by mówić o globalnym potencjale, to wydaje się on wpisywać w założenia „realnych utopii”¹⁴. Platformy spółdzielcze możemy postrzegać jako instytucje, które stanowią alternatywę dla ekonomiczno-politycznego *status quo* i podstawę emancypacji szerokich grup społecznych.

Kontrowersje wokół gospodarki współdzielonej oraz powstanie ruchu spółdzielczości platformowej

Napięcie, wokół którego zogniskowana jest debata publiczna na temat *sharing economy*, dotyczy regulacji działalności platform korporacyjnych. Jest to soczewka, która pozwala zaobserwować wspomniany mechanizm „podwójnego ruchu” Karla Polanyiego. Kontrowersyjna pozostaje kwestia tego, czy organizacja, której własnością jest internetowa platforma wymiany, jest dostawcą usług, a tym samym pracodawcą, czy też pośrednikiem między niezależnymi usługodawcami. Ten ostatni punkt widzenia związany jest z dyskursem prezentującym ekonomię współdzieloną jako ucieleśnienie idei wolnego rynku, na którym rozproszeni aktorzy dokonują wymiany za pośrednictwem technologii internetowej. Jednak dyskurs ten przesłania fakt, że w praktyce takie „rynki” dostarczane są przez gracza korporacyjnego o niemal monopolistycznej pozycji, w której utwierdza go napływ kolejnych konsumentów. Przykładowo podróżni omijający hotele będą poszukiwać noclegów raczej za pośrednictwem Airbnb niż HomeStay, jako że ten drugi portal ma o wiele mniej ofert i jest mniej znany. Korzystanie z usług wielkich graczy może być bardzo wygodne z perspektywy użytkownika. Pytanie badawcze brzmi zatem: na czym polega sprzeciw wobec ich działalności ze strony ruchu spółdzielczego i jakie oferuje on

alternatywy. To pozwala zwrócić uwagę na sposoby krytykowania platform korporacyjnych, na które odpowiedzią są platformy spółdzielcze. Są to według autorki zagadnienia fundamentalne dla nauk ekonomicznych, takie jak granice pracy, modele dystrybucji zysków i zarządzania czy innowacyjność.

Jak wyznaczyć granice pracy?

Batalie prawne, których celem jest uregulowanie gigantów *sharing economy*, takich jak Airbnb czy Uber, skupiają się na charakterze zaangażowania użytkowników: ocenie czy jest to praca, czy też jakaś inna forma aktywności? Warto zestawić kilka przypadków ze Stanów Zjednoczonych oraz z prawodawstwa Unii Europejskiej. Kierowcy zarejestrowani na platformach Uber i Lyft pozwali władze stanu Kalifornia, domagając się odzyskania pełnego wynagrodzenia¹⁵. Argumentowali, że zostali bezpodstawnie zaklasyfikowani jako niezależni dostawcy usług, podczas gdy charakterystyka ich aktywności wskazuje, że pozostawali w stosunku pracy. W obu przypadkach sądy przychyliły się do ich argumentacji, stwierdzając, że bez wkładu kierowców omawiane firmy nie mogłyby istnieć i dostarczać usług transportowych. Ponadto firmy dokładały starań, by nie tylko dostarczać technologię, ale i wystandaryzowaną usługę. Z kolei w nowych wytycznych dotyczących regulowania platform współdzielenia w Unii Europejskiej podkreślana jest konieczność skodyfikowania tych form działalności, tak by nie tworzyć „gospodarki równoległej”.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że Komisja Europejska propaguje rozumienie *collaborative economy* jako transakcji między osobami prywatnymi, zawieranych za pośrednictwem platform-brokerów. Z kolei w Polsce Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów stwierdza, że Uber nie zagraża konkurencji, jako że kojarzy ze sobą osoby prywatne, a nie pasażerów z korporacjami taksówkowymi¹⁶. UOKiK traktuje więc Ubera nie jako centralnie zarządzaną firmę, ale zdecentralizowany rynek, mimo że konsumenci nie mają w praktyce możliwości wyboru kierowcy, a stawki nie są ustalane w sposób rynkowy¹⁷.

Wyłaniające się europejskie ramy prawne współgrają w znacznej mierze z dyskursem samych korporacji będących właścicielami platform, które niejednokrotnie pozycjonują się jako dostawcy technologii, a nie dostawcy usług¹⁸. Systematyczne ukrywanie pracy, połączone z eksponowaniem zarządzania za pomocą „czarnych skrzynek”¹⁹, to znaczący niemożliwych do

¹⁴ E.O. Wright, *Envisioning Real Utopias*, Verso, London 2010.

¹⁵ Sprawy sądowe wniesione do Sądu Północnej Kalifornii: O'Connor v. Uber Technologies, nr C13-3826 EMC, Cotter et al. v. Lyft, nr C13-4065 VC.

¹⁶ Por. *Uber – stanowisko UOKiK*, https://uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=12352&print=1, [27.07.2016].

¹⁷ J. Tomassetti, *Does Uber redefine the firm? The Postindustrial Corporation and Advanced Information Technology*, „Hofstra Labor and Employment Law Journal” 2016, Vol. 34.

¹⁸ L. Irani, *Difference and Dependence among Digital Workers: The Case of Amazon Mechanical Turk*, „South Atlantic Quarterly” 2015, Vol. 114, No. 1, s. 225–234, <http://dx.doi.org/10.1215/00382876-2831665>.

¹⁹ F. Pasquale, *The Black Box Society. The Secret Algorithms That Control Money and Information*, Harvard University Press, Cambridge MA 2015.

odkodowania przez osoby prywatne algorytmów dopasowujących członków sieci do siebie w celu przeprowadzenia transakcji, umożliwia platformom, takim jak Airbnb czy Uber, budowanie retoryki, która umieszcza aktywność ich członków poza ramami rynku pracy.

Ruch spółdzielczy stanowi odpowiedź przede wszystkim na to przesunięcie znaczeń, które ma poważne konsekwencje dla uczestników gospodarki współdzielonej. Ruch *platform cooperativism* zawiązał się wokół konferencji pod tym samym tytułem, odbywającej się od 2014 roku w Nowym Jorku pod kierunkiem Trebora Scholza, akademika i aktywisty z New School for Social Research²⁰. Główną ideą nurtu jest sklonowanie „technologicznego serca” popularnych platform spod znaku *sharing economy*, ale zbudowanie ich algorytmów na nowo, w bardziej przejrzysty sposób – tak, by zredefiniować redystrybucję dochodów²¹.

W samym 2015 roku Uber przyniósł ponad 1,5 miliarda USD zysków²², dochód Airbnb sięgał prawdopodobnie ok. 900 milionów USD²³, a działający na rynku amerykańskim TaskRabbit osiągnął zyski czterokrotnie wyższe niż w roku poprzednim²⁴. Ideą wspólną dla różnorodnych, powstających na całym świecie platform spółdzielczych jest demokratyczne zarządzanie, które możliwe będzie dopiero wraz ze współdzieloną własnością. Według krytyków platform korporacyjnych ich retoryka „dzielenia się” (*sharing*) jest w istocie ideologią²⁵. Pozwala usunąć pracę z równania – zamaskować to, że aktywność rozproszonych użytkowników, związana np. z przygotowaniem mieszkania do wynajęcia na Airbnb, jest w istocie niekontrolowaną i niedostatecznie wynagradzaną pracą – a nie „dzieleniem się” czy drobną przedsiębiorczością – co pozwala platformom generować ogromne zyski. Promowanie spółdzielczości w kontraście do tak pojmowanej ideologii dzielenia się wydobywa tę zbiorową pracę internautów na światło dzienne i zmierza do objęcia jej ochroną.

Dystrybucja zysków w inicjatywach spółdzielczości platformowej

Przez zwolenników spółdzielczości platformowej koncentracja zysków w rękach niewielkiej liczby inwestorów jest interpretowana jako niesprawied-

liwa, biorąc pod uwagę fakt, że przedsięwzięcia te nie urosłyby do aktualnej skali, gdyby nie woluntarystyczne zaangażowanie użytkowników platform. Dla przykładu Facebook przynosi nieproporcjonalnie wysokie zyski w stosunku do liczby osób oficjalnie zatrudnionych w firmie. Wysokie obroty są generowane dzięki aktywności użytkowników serwisu, którzy tworzą treści, zostawiają ślady swojej aktywności w postaci danych oraz wykonują kolektywnie usługi na jego rzecz, na przykład tłumaczenie platformy na obce języki²⁶. Podobnie jest w przypadku platform gospodarki współdzielonej²⁷. Dla przykładu, jedna z sieci uznanych z prototyp *sharing economy* – Couchsurfing – skupiąca podróżników udostępniających sobie nawzajem nieodpłatnie miejsce do spania w mieszkaniach, przeszła w 2011 roku transformację modelu biznesowego i stała się firmą fundowaną przez *venture capital*. Choć z perspektywy użytkownika niewiele się zmieniło (tzn. nie wprowadzono opłat za użytkowanie), znaczenie wkładu uczestników jest kontrowersyjne. W przeciwieństwie do tego spółdzielcy platformowi proponują nowe modele dystrybucji zysku i zarządzania.

Trebor Scholz podzielił projekty spółdzielczości platformowej na cztery kategorie – na podstawie modeli własności²⁸:

- Pierwsza grupa obejmuje internetowe rynki i platformy pośrednictwa pracy będące własnością ich użytkowników – inaczej niż w modelu korporacyjnym (np. TaskRabbit czy UpWork), gdzie właściciel platformy pobiera prowizję od transakcji zawartej pomiędzy jej użytkownikami. Przykładowe projekty to: Loconomics – spółdzielnia freelancerów w San Francisco czy niemieckie Fairmondo, czyli rynek internetowy będący własnością wystawców, alternatywa wobec Amazona.
- Kolejny typ to spółdzielnie będące w posiadaniu zarządów miast. Miasta ponoszą koszty funkcjonowania pośredników gospodarki współdzielonej, dostarczając niezbędnych usług i infrastruktury, ale tracąc zyski z działalności hostów czy taksówkarzy, które płyną do firm ulokowanych w Dolinie Krzemowej. Seul zaproponował utworzenie koalicji miast, które utrzymywałyby wspólnie platformę

²⁰ Por. <http://platformcoop.net>, [27.07.2016].

²¹ T. Scholz, *Platform Cooperativism*, dz.cyt.

²² Por. B. Carson, *Report: Uber was on track to top \$1.5 billion in revenue last year*, Business Insider, 2016, <http://www.businessinsider.com/report-uber-15-billion-revenue-in-2015-2016-1>, [27.07.2016].

²³ Por. D. McIntyre, *Airbnb Reaches \$25.5 Billion Valuation*, 2015, <http://247wallst.com/services/2015/11/21/airbnb-reaches-25-5-billion-valuation/>, [27.07.2016].

²⁴ Por. J. Bercovici, *TaskRabbit Quadruples Its Business, Says It Will Turn Profitable in 2016*, Inc., 2016, <http://www.inc.com/jeff-bercovici/taskrabbit-becoming-profitable.html>, [27.07.2016].

²⁵ A. Lampinen, *Deceptively Simple: Unpacking the Notion of „Sharing”*, „Social Media + Society” 2015, Vol. 1, No. 1, <http://dx.doi.org/10.1177/2056305115578135>; T. Slee, dz.cyt.

²⁶ N. Schneider, *Owning is the New Sharing*, Schareable, 2014, <http://www.shareable.net/blog/owning-is-the-new-sharing>, [18.07.2016].

²⁷ A. Beverungen, S. Böhm, C. Land, *Free Labour, Social Media, Management: Challenging Marxist Organization Studies*, „Organization Studies” 2015, Vol. 36, No. 4, s. 473–489, <http://dx.doi.org/10.1177/0170840614561568>.

²⁸ T. Scholz, *Platform Cooperativism...*, dz.cyt.

pośrednictwa wynajmu²⁹. W ten sposób większość zysków zostałaby w kieszeniach mieszkańców, również dzięki inwestowaniu opłat za pośrednictwo w infrastrukturę miejską i usługi socjalne.

- Trzeci model własności to platformy będące w posiadaniu tzw. *produserów*, czyli użytkowników będących zarazem twórcami ich zawartości³⁰. Projekty takie jak Member's Media, Stocksy i Resonate oferują wartość dodaną względem (odpowiednio) Netflix, Shutterstocka i Spotify dzięki temu, że umożliwiają twórcom czerpanie zysków oraz zarządzanie platformą, na której umieszczają swoje dzieła.
- Ostatnim przejawem spółdzielczości są platformy będące w posiadaniu związków zawodowych.

Innowacja – od rynkowego przełomu ku trwałości organizacji

Lilly Irani, badaczka mikroprac zleczanych za pośrednictwem platformy Amazon Mechanical Turk, zwraca uwagę, że AMT pozycjonuje się jako firma technologiczna, a nie dostarczyciel usług³¹. Pozwala jej to zachować tożsamość innowatorów, a także zlecać na zewnątrz monotonną pracę, ukrywać ją, a także często nie wynagradzać jej. Innowacyjność oznacza tu opracowywanie coraz lepszych algorytmów organizujących pracę rzesz zleceniobiorców. W analogiczny (pod pewnymi względami) sposób działają „giganci” gospodarki dzielenia się – prezentując się jako firmy technologiczne, dostarczające internetowy interfejs umożliwiający wymianę między użytkownikami i doskonalące swoje algorytmy tak, by jak najlepiej łączyć ze sobą potencjalnych usługodawców i usługobiorców. Wzrost tych sieci i ich gwałtownie rosnąca popularność wśród konsumentów pokazują, że bez wątpienia korporacje gospodarki współdzielonej są przełomowe (*disruptive*)³², jeśli chodzi o doświadczenie użytkownika (*user experience*, UX) i wydajne koordynowanie ogromnej liczby wymian. Jednak długoterminowe skutki tego rodzaju innowacyjności dla szerszego dobrobytu społecznego nie są jeszcze rozpoznane.

Ruch spółdzielczości platformowej także nasycony jest innowacjami, ale przesuwa ciężar pojęcia innowacyjności na rozwiązania zrównoważone z punktu

widzenia ochrony pracy. Według krytyków z ruchu kooperatystycznego innowacyjność platform korporacyjnych skutkuje przede wszystkim bogaceniem się ich właścicieli, a niekoniecznie wzrostem dobrostanu ich członków. Przykładem innowacyjności w wariacie spółdzielczym może być nowozelandzka kooperatywa freelancerów Enspiral, która metodą prób i błędów wypracowuje szereg interesujących rozwiązań służących koordynowaniu pracy rozproszonej sieci pracowników i zarządzaniu wiedzą. Interfejsy, z których korzystają, to system Loomio do zbiorowego podejmowania decyzji oraz Cobudget do zarządzania finansami projektów. Innowacyjny jest sam model biznesowy Enspiral, który opiera się na klastrze różnorodnych organizacji, skupionych wokół fundacji. Jej członkami są udziałowcy spółdzielni, którzy wspólnie decydują o redystrybucji nadwyżek i planach przyszłego rozwoju³³.

Innowacyjność w tym wariacie zorientowana jest na transparentność podejmowania decyzji i redystrybucji, co kontrastuje z nieprzejrzystą strukturą działania platform korporacyjnych. Wśród inicjatyw spółdzielczych mamy do czynienia na przykład z Collaborative Technology Alliance, grupą kilkudziesięciu założycieli i przedstawicieli organizacji takich jak m.in. Enspiral, Loomio, Hylo, Ethereum czy Swarm, której celem jest budowanie pomostów między różnymi systemami otwartego oprogramowania, ich wzajemne dopełnianie się i wspieranie³⁴.

Takie inicjatywy pokazują przesunięcie znaczenia innowacyjności z przełomu (*disruption*), w sensie retoryki Doliny Krzemowej, na podtrzymywanie trwałych systemów (*maintenance*) i wyważony wzrost organizacji (*sustainability*). Współgra to z koncepcjami sceptycznymi wobec ideologii kapitalistycznej innowacyjności, w których argumentuje się, że dla większości społeczeństwa utrzymywanie organizacji ma zdecydowanie większe praktyczne znaczenie w codziennym życiu³⁵.

Spółdzielczość platformowa – wyzwania i szanse

W koncepcji podwójnego ruchu Karl Polanyi opisywał, jak nowoczesna ekspansja rynku napotykała na opór społeczny, mający na celu ponowne zakorzenienie gospodarki w szerszych relacjach społecznych.

²⁹ Por. M. Bernardi, D. Diamantini, dz.cyt.

³⁰ A. Bruns, *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond. From Production to Produsage*, Peter Lang, 2008.

³¹ L. Irani, *Difference and Dependence...*, dz.cyt.; L. Irani, *Cultural work...*, dz.cyt.

³² J.L. Bower, C.M. Christensen, *Disruptive Technologies: Catching the Wave*, „Harvard Business Review”, 01.02.1995, <https://hbr.org/1995/01/disruptive-technologies-catching-the-wave>, [31.07.2016].

³³ Por. A.B. Miller, *Enspiral: Changing the Way Social Entrepreneurs Do Business*, Schareable, 2014, <http://www.shareable.net/blog/enspiral-changing-the-way-social-entrepreneurs-do-business>, [27.07.2016], P2PF Wiki, <http://wiki.p2pfoundation.net/Enspiral>, [27.07.2016].

³⁴ Por. E. West, *Doing more together, together: seeding a Collaborative Technology Alliance*, Enspiral Tales, 2015, <https://medium.com/enspiral-tales/doing-more-together-together-seeding-a-collaborative-technology-alliance-82243ea30d41#.sktiznvoq>, [27.07.2016]. Por. także: P2PF Wiki, Infrastructure, https://wiki.p2pfoundation.net/Category:P2P_Infrastructure, [27.07.2016].

³⁵ A. Russell, L. Vinsel, *Hail the Maintainers*, „Aeon”, 07.04.2016, <https://aeon.co/essays/innovation-is-overvalued-maintenance-often-matters-more>, [27.07.2016].

Ta rama pomaga zrozumieć również współczesne przemiany wywołane rozpowszechnieniem się sieci gospodarki dzielenia się. Spółdzielczość platform stanowi propozycję remedium na problemy spowodowane ekspansją „gigantów” gospodarki współdzielonej, a także rewizji kierunku rozwoju gospodarki zapośredniczonej cyfrowo w oparciu o ideę powrotu do zarządzania dobrami wspólnymi – tym razem z uwzględnieniem kwestii własności oraz gratyfikacji pieniężnej za pracę³⁶.

Wylimitowanie trudności dotyczących współdzielni wymaga połączonego wysiłku sieci interesariuszy, w tym twórców polityk, nakierowanego na zmiany systemowe w wielu obszarach – od prawa po obyczajowość³⁷. Tradycyjna ścieżka finansowania start-upów technologicznych przez *venture capital* nie znajduje tu zastosowania ze względu na niedostosowanie regulacyjne oraz presję inwestorów na gwałtowną ekspansję³⁸. Problemem są również dostępne alternatywne technologie, takie jak *blockchain*, które w praktyce zastępują jeden nieprzenikniony algorytm drugim. Mimo że część postulatów ruchu wydaje się trudna do zrealizowania w obecnych warunkach, dyskusja o współdzielności platform może inspirować badaczy do przemyślenia utartych sposobów konceptualizowania podstawowych zagadnień nauk ekonomicznych³⁹, a praktyków biznesu do wyjścia poza innowacyjność rozumianą jako przewartościowanie zasad rządzących rynkiem⁴⁰. Być może przechodzenie na modele współdzielcze będzie sposobem na radzenie sobie z wymaganiami inwestorów, które nie są możliwe do spełnienia przez każdą rosnącą platformę – przykładem niech będzie tu Twitter i postulat przekształcenia go właśnie w spółdzielnię, w obliczu tego, że to medium ugruntowało swoją pozycję w polityce i dziennikarstwie, ale firma obecnie ma problemy z zapewnieniem ciągłego wzrostu⁴¹.

Bibliografia

Alvesson M., Karreman D., *Qualitative Research and Theory Development. Mystery as Method*, Sage Publications 2011.

Bercovici J., *TaskRabbit Quadruples Its Business, Says It Will Turn Profitable in 2016*, Inc., 2016, <http://www.inc.com/jeff-bercovici/taskrabbit-becoming-profitable.html>.

Beverungen A., Böhm S., Land C., *Free Labour, Social Media, Management: Challenging Marxist Organization Studies*, „Organization Studies” 2015, Vol. 36, No. 4, s. 473–489, <http://dx.doi.org/10.1177/0170840614561568>.

Bower J.L., C.M. Christensen, *Disruptive Technologies: Catching the Wave*, „Harvard Business Review”,

01.02.1995, <https://hbr.org/1995/01/disruptive-technologies-catching-the-wave>.

Bruns A., *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond. From Production to Prodsusage*, Peter Lang, 2008.

Burawoy M., *Facing an unequal world*, „Current Sociology” 2015, Vol. 63, No. 1, s. 5–34, <http://dx.doi.org/10.1177/0011392114564091>.

Carson B., *Report: Uber was on track to top \$1.5 billion in revenue last year*, Business Insider, 2016, <http://www.businessinsider.com/report-uber-15-billion-revenue-in-2015-2016-1>.

Dervojeda K., et al., *The Sharing Economy. Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets*, Business Innovation Observatory, European Commission, European Union, 2013.

Forte A., Lampe C., *Defining, Understanding and Supporting Open Collaboration: Lessons from the Literature*, „American Behavioral Scientist” 2013, Vol. 57, No. 5, s. 535–547, <http://dx.doi.org/10.1177/0002764212469362>.

Fuchs C., Sandoval M., *Introduction: Critique, Social Media and the Information Society in the Age of Capitalist Crisis*, [w:] C. Fuchs, M. Sandoval (eds.), *Critique, Social Media and the Information Society*, Routledge, New York–Abingdon 2014.

Irani L., *Difference and Dependence among Digital Workers: The Case of Amazon Mechanical Turk*, „South Atlantic Quarterly” 2015, Vol. 114, No. 1, s. 225–234, <http://dx.doi.org/10.1215/00382876-2831665>.

Jemielniak D., *Życie wirtualnych dzikich. Netnografia Wikipedii, największego projektu współtworzonego przez ludzi*, Poltext, Warszawa 2013.

Kenney M., Zysman J., *The Rise of the Platform Economy*, „Issues in Science and Technology” 2016, Vol. 32, No. 3, <http://issues.org/32-3/the-rise-of-the-platform-economy/>.

Kobus M., Jemielniak D., *Ekonomia daru i społeczności otwartej współpracy – nowe kierunki badań społecznych*, „e-mentor” 2014, nr 4 (56), s. 4–9, <http://dx.doi.org/10.15219/em56.1116>.

Lampinen A., *Deceptively Simple: Unpacking the Notion of „Sharing”*, „Social Media + Society” 2015, Vol. 1, No. 1, <http://dx.doi.org/10.1177/2056305115578135>.

Lobo S., *S.P.O.N. – Die Mensch-Maschine. Auf dem Weg in die Dumpinghülle*, „Der Spiegel”, 03.09.2014, <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/sascha-lobo-sharing-economy-wie-bei-uber-ist-plattform-kapitalismus-a-989584.html>.

Martin C., *The sharing economy: A pathway to sustainability or a nightmarish form of neoliberal capitalism?*, „Ecological Economics” 2016, Vol. 121, s. 149–159, <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.11.027>.

McIntyre D., *Airbnb Reaches \$25.5 Billion Valuation*, 2015, <http://247wallst.com/services/2015/11/21/airbnb-reaches-25-5-billion-valuation/>.

Miller A.B., *Enspirial: Changing the Way Social Entrepreneurs Do Business*, Schareable, 2014, <http://www.shareable.com>.

³⁶ N. Schneider, *Owning is the New Sharing*, dz.cyt.

³⁷ Tamże.

³⁸ T. Scholz, *Platform Cooperativism...*, dz.cyt., J. Schor, *Debating the Sharing Economy*, dz.cyt.

³⁹ M. Alvesson, D. Karreman, *Qualitative Research and Theory Development. Mystery as Method*, Sage Publications 2011.

⁴⁰ A. Russell, L. Vinsel, dz.cyt.

⁴¹ N. Schneider, *Here's my plan to save Twitter: let's buy it*, „The Guardian”, 29.09.2016., <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/29/save-twitter-buy-platform-shared-ownership> [13.11.2016.]. O kampanii można przeczytać na forum: <https://www.loomio.org/g/PKBSd1xn/>, [13.11.2016.]

Platformy spółdzielcze jako próba rewizji...

net/blog/enspiral-changing-the-way-social-entrepreneurs-do-business.

Morozov E., *Don't believe the hype, the 'sharing economy' masks a failing economy*, „The Guardian”, 27.09.2014, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/sep/28/sharing-economy-internet-hype-benefits-overstated-evgeny-morozov>.

Morozov E., *Szwindel Ubera, kant Facebooka*, „Gazeta Wyborcza”, 13.06.2015, http://wyborcza.pl/magazyn/1,145323,18111508,Szwindel_Ubera__kant_Facebooka.html.

P2PF Wiki, *Infrastructure*, https://wiki.p2pfoundation.net/Category:P2P_Infrastructure.

Pasquale F., *The Black Box Society. The Secret Algorithms That Control Money and Information*, Harvard University Press, Cambridge MA 2015.

Polanyi K., *Wielka transformacja*, PWN, Warszawa 2010 (1944).

Rosati E., *Italy to adopt first „Sharing Economy Act in Europe – but does it share EU law principles?*, http://ipkitten.blogspot.de/2016/03/italy-to-adopt-first-sharing-economy_11.html.

Russell A., Vinsel L., *Hail the Maintainers*, „Aeon”, 07.04.2016, <https://aeon.co/essays/innovation-is-overvalued-maintenance-often-matters-more>.

Schneider N., *Here's my plan to save Twitter: let's buy it*, „The Guardian”, 29.09.2016., <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/sep/29/save-twitter-buy-platform-shared-ownership>.

Schneider N., *Owning is the New Sharing*, Schareable, 2014, <http://www.shareable.net/blog/owning-is-the-new-sharing>.

Scholz T., *Platform Cooperativism: Challenging the Corporate Sharing Economy*, Rosa Luxemburg Stiftung, New York 2016.

Scholz T., Schneider N. (eds.), *Ours To Hack and to Own. The Rise of Platform Cooperativism, a New Vision for the Future of Work and a Fairer Internet*, OR Books, New York–London 2016.

Schor J., *Debating the Sharing Economy*, A Great Transition Initiative Essay 2014, <http://www.greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy>.

Slee T., *What's Yours Is Mine*, OR Books, New York–London 2015.

Tomassetti J., *Does Uber redefine the firm? The Postindustrial Corporation and Advanced Information Technology*, „Hofstra Labor and Employment Law Journal” 2016, Vol. 34.

Uber – stanowisko UOKiK, https://uokik.gov.pl/aktualnosc.php?news_id=12352&print=1.

Vegh S., *Profit Over Principles: The Commercialization of the Democratic Potentials of the Internet*, [w:] K. Sarikakis, D. Thussu (eds.), *Ideologies of the Internet*, Hampton Press, Cresskill 2006.

Wedde P., Wedde I., *Schöne neue „share economy”?*, Friedrich Ebert Stiftung, 2015, <http://library.fes.de/pdf-files/managerkreis/11265.pdf>.

West E., *Doing more together, together: seeding a Collaborative Technology Alliance*, *Enspirale Tales*, 2015, <https://medium.com/enspiral-ales/doing-more-together-together-seeding-a-collaborative-technology-alliance-82243ea30d41#.sktiznvoq>.

Wright E.O., *Envisioning Real Utopias*, Verso, London 2010.

Cooperative platforms as an attempt to revise the corporate model of sharing economy

Sharing economy was supposed to be a phenomenon leading to a reform of the socio-economic system. However, monetization of work performed by online communities collaborating towards creation and maintenance of portals such as Uber and Airbnb triggered the formation of a model of capitalism which rests upon the idea of corporation as a broker in transactions between individual providers and the recipients of services. The adverse effects of „platform capitalism”, i.e., excessive concentration of ownership and relaxation of employment, have led to a countermovement, namely platform cooperativism. This article analyses the phenomenon of platform cooperativism, that is, the movement which aims at revising the current direction of the development of sharing economy by suggesting an alternative, socially-distributed ownership and management model. In order to achieve that, we expose the main tensions accompanying the expansion of sharing economy which is interpreted as a „double movement” in Karl Polanyi's terminology, or public opposition to the commodification of further spheres of social life. We contend that the tensions between corporate sharing economy and platform cooperatives touch upon issues critical to economic theory, such as the boundaries of work, management and profit distribution, as well as the meaning of innovation.

Karolina Mikołajewska-Zajac jest asystentką naukowo-dydaktyczną w Katedrze Zarządzania Międzynarodowego w Akademii Leona Koźmińskiego, uczestniczy w pracach grup badawczych Centre for Research on Organizations and Workplaces (CROW) i New Research on Digital Societies (NeRDS). Obecnie prowadzi badania na temat praktyk rozproszonego organizowania w platformach *sharing economy* na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley. Przygotowuje pracę doktorską na temat znaczenia przemiany modelu biznesowego sieci Couchsurfing. Jest absolwentką Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie uczestniczy w badaniach poświęconych tematyce pamięci społecznej w zakładach przemysłowych.

Olga Rodak jest asystentką naukowo-dydaktyczną w Katedrze Zarządzania Międzynarodowego w Akademii Leona Koźmińskiego. Przygotowuje doktorat o zbiorowym zarządzaniu wizerunkiem agrobiznesu przez rolników w mediach społecznościowych. W Akademii Leona Koźmińskiego prowadzi zajęcia m.in. o społecznościach otwartej współpracy, przeznaczone dla studentów i studentek zarządzania w wirtualnym środowisku. Członkini grup badawczych Centre for Research on Organizations and Workplaces (CROW) i New Research on Digital Societies (NeRDS). Jest absolwentką antropologii kulturowej w ramach MISH na Uniwersytecie Warszawskim.